

1. UVOD

Kreditni rizik može se definisati kao mogućnost da zajmoprimac ili neka druga ugovorna strana banke neće ispuniti svoje obaveze u skladu s ugovorenim uslovima. Potrebno je naglasiti da je cilj upravljanja kreditnim rizikom maksimalizacija stope povrata, usklađene za rizik održavanjem izloženosti kreditnom riziku unutar prihvatljivih parametara. S tim u vezi, banke moraju upravljati kreditnim rizikom čitavog portfolija, kao i onim koji leži u pojedinačnim kreditima ili transakcijama. Nevraćanje kredita utiče na likvidnost banke, ali i na njenu profitabilnost. Neočekivano neplaćanje kredita može, u slučajevima kada se radi o velikim iznosima, ugroziti likvidnost banke. Zato je neophodno koristiti strategije koje će taj rizik ublažiti ili eliminisati. Da bi se banka zaštitila od kreditnog rizika, poželjno je da koristi metode strategijskog predviđanja poslovanja dužnika, pomoću kojih je moguće predvidjeti eventualne izostanke plaćanja kredita. U nestabilnim uslovima poslovanja i u kriznim situacijama, banke se služe i „stres testiranjem“ svog budućeg poslovanja, koje je važno za funkciju likvidnosti i solventnost banke.

Kvalitetno upravljanje kreditnim rizikom važna je komponenta sveobuhvatnog pristupa upravljanju rizikom i isto je neophodno za dugoročan uspjeh svih bankarskih organizacija.

Za većinu banaka, krediti su najveći izvor kreditnog rizika. Međutim, treba naglasiti da u okviru poslovanja banaka postoje i drugi izvori kreditnog rizika, pogotovo oni koji se odnose na bilansne i vanbilansne pozicije. U novije vrijeme banke se sve više susreću s kreditnim rizikom (ili rizikom druge ugovorne strane), ne samo u kreditima, već i u drugim finansijskim instrumentima poput akceptnih naloga, međubankarskih transakcija, finansiranja trgovine, deviznih transakcija, finansijskih terminskih ugovora, svopova, obveznica, akcija, opcija, te u preuzimanju obaveza i odobravanju garancija.

Budući da izloženost kreditnom riziku i dalje predstavlja glavni izvor problema u bankama širom svijeta, banke i njihovi supervizori treba da se edukuju na prethodnim iskustvima svojih ili drugih banaka. Banke u današnje vrijeme treba da budu duboko svjesne potrebe za identifikacijom, mjerenjem, praćenjem i kontrolom kreditnog rizika, kao i utvrđivanjem postojanja primjerenog nivoa kapitala za pokriće tih rizika i primjerene kompenzacije preuzetih rizika.

Zbog svega navedenog banke bi trebalo da postupaju u skladu sa instrukcijama dokumenta koji je izdao Bazelski odbor da bi podstakao bankovne supervizore širom svijeta na primjenu dobrih praksi za upravljanje kreditnim rizikom.

Donošenje odluke o kreditu je proces koji se odvija u nekoliko faza i na nekoliko nivoa u banci. Može se reći da ne postoji rizik odobrenja kredita, već postoji rizik vraćanja kredita, koji treba da se sagleda prilikom njegovog odobravanja. Većina bankarskih kredita proizlazi iz zahtjeva klijenata koji se obraćaju kreditnom službeniku banke i traže ispunjenje zahtjeva za kredit. S druge strane, zahtjevi za poslovnim kreditima često proizlaze iz kontakta koji kreditni službenici uspostavljaju prilikom otvaranja novih računa klijentima koji posluju na tržištu koje banka opslužuje. Nakon što klijent odluči zatražiti kredit, slijedi razgovor sa kreditnim službenikom. Neophodno je naglasiti da bitnu komponentu kreditnog procesa u banci čini stručni kadar koji je osposobljen za kreditnu analizu.

1.1. Obrazloženje prijedloga teme

U posljednje vrijeme sve je očiglednije da strategijsko upravljanje rizikom bankarskih kredita zahtijeva relevantan naučni, teoretski i praktični pristup u smislu analize i ocjene kreditne sposobnosti zajmotražilaca. Ako se pođe od činjenice da je dugi niz godina u Republici Srpskoj, a i u Bosni i Hercegovini, odobravanje kredita bilo potpuno administrativno, uz primjenu formalnih zakonskih propisa i drugih regulativa, odnosno da nije bilo tržišnog ponašanja banaka prilikom odobravanja kredita, te vođenja kreditne politike, onda je sasvim jasna potreba takvog pristupa. O tome najbolje svjedoči proces privatizacije bankarskog sektora. Naime, osnovni uzrok prodaje državnog kapitala u bankama ispod nominalne vrijednosti jeste veoma veliko učešće loših kredita u kreditnom portfoliju, ali i veliki procenat kredita klasifikovanih u "E" kategoriju, čija je konačna naplata bila neizvjesna.

Budući da se ocjena rizika kreditne sposobnosti ranije zasnivala na formalnim procedurama, nedostajala je stvarna i suštinska analiza i ocjena rizika kreditne sposobnosti. To je nesporno dovelo do neadekvatnog ponašanja menadžmenta državnih banaka u pogledu preuzimanja kreditnog rizika.

Sva teoretska i stručna bankarska literatura do perioda devedesetih godina prošlog vijeka odgovarala je na ovo pitanje na jednom površnom nivou.

Privatizacijom i restrukturiranjem bankarskog sistema Republike Srpske, došlo je do kvalitetne promjene u vlasničkoj strukturi, kao i u strukturi kapitala banaka. Primjetno je da se u Republici Srpskoj pojavio veći broj stranih banaka koje su sa sobom donijele i savremenu bankarsku praksu u pogledu procjene kreditnog i drugih rizika sa kojim se banke svakodnevno susreću. U tom pravcu bankarska teorija i stručna literatura posljednjih godina nastoji da koristi dostignuća teorije i prakse bankarstva razvijenih tržišnih privreda. Sve češće se u domaćoj literaturi zastupaju stavovi o korisnosti analize i ocjene rizika kreditne sposobnosti u bankarskom poslovanju, te je i ovaj master rad skromni doprinos tome, budući da se bavi ovom problematikom.

Problem nedostatka literature, ali i ozbiljnijeg naučnog istraživanja kreditnog rizika u bankama Republike Srpske, bio je podsticaj za pisanje ovog rada u nastojanju da se iznađe i ponude neka od mogućih rješenja.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog master rada odnosi se na strategiju upravljanja kreditnim i drugim rizicima u bankarstvu s posebnim osvrtom na banke Republike Srpske. S tim u vezi, dat je i detaljan akcenat na analizu kreditnog zahtjeva banke (kreditora) u cilju minimiziranja rizika kreditiranja. Izbor predmeta istraživanja motivisan je značajem analize finansijskih izvještaja i procesa odobravanja kredita u postupku upravljanja kreditnim rizikom jer je poslovanje jedne banke izloženo sve više kreditnom riziku, što najčešće ukazuje na nemogućnost banke da naplati svoja potraživanja na osnovu odobrenih kredita. Time se javlja potreba i značaj stručne procjene kreditne sposobnosti zajmotražioca, koja je neophodna u cilju minimiziranja, odnosno da bi upravljanje kreditnim rizikom banke bilo u skladu sa strategijom minimiziranja kreditnog rizika. Analiza finansijskog izvještaja zajmotražioca ima ključno mjesto u procjeni njegove kreditne sposobnosti.

Potrebno je istaći da je, s jedne strane, sve veća izloženost bankarskog poslovanja finansijskim rizicima, a s druge strane – povećan broj nelikvidnih preduzeća posljednjih godina uslovilo je i sve veću potrebu za adekvatnom procjenom kreditnih zahtjeva i time upravljanje kreditnim rizikom.

Upravo na osnovu dobro provedene finansijske analize, banka će dobiti neophodne podatke, izvršiti njihovu selekciju i kroz njihovu analizu sagledati finansijski položaj zajmotražioca, a samim tim i njegovu kreditnu sposobnost.

1.3. Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja proizlaze iz utvrđenog predmeta istraživanja. S obzirom na oskudnost literature koja se odnosi na problematiku koja je predmet ovog istraživanja, iz perspektive koja će biti temelj ovog master rada, ciljeve istraživanja možemo posmatrati kao naučne i kao društvene.

Naučni cilj istraživanja jeste naučna deskripcija procesa istraživanja, analize i metoda koji se primjenju u procesu odobravanja kredita, a u cilju upravljanja kreditnim rizikom banke. S tim u vezi, potrebno je prikazati osnovne elemente u postupku procesa odobravanja kredita, u cilju relevantnog sagledavanja finansijske, odnosno kreditne sposobnosti podnosioca kreditnog zahtjeva.

Društveni cilj istraživanja odnosi se na ukazivanje značaja i koristi procjene kreditne sposobnosti zajmotražioca u kreditnom procesu u cilju unapređenja kreditnim rizikom poslovanja banke. Pored toga, kao društveni cilj može se posmatrati i primjena dobijenih rezultata za neku buduću kompleksniju analizu strategije upravljanja kreditnim rizikom u bankama Republike Srpske. Efikasnost poslovanja banaka treba da se ogleda kroz jačanje tri sektora: javnog sektora, sektora privrede i sektora stanovništva. Zbog nedovoljno razvijenog finansijskog tržišta, neophodno je raditi na njegovom jačanju, tj. razvijati primarno i sekundarno tržište koje će doprinijeti većoj efikasnosti, profitabilnosti i boljem finansijskom položaju privrednih društava i ustanova.

1.4. Sistem hipoteza

U ovom master radu sistem hipoteza je podijeljen na glavnu hipotezu i tri pomoćne hipoteze.

Glavna hipoteza u ovom master radu odnosi se na činjenicu da je upravljanje rizicima u bankarstvu proces kojim se identifikuju, mjere, prate i kontrolišu izloženosti različitim vrstama rizika, prvenstveno kreditni rizik, te da je upravljanje i strategija jedan od najvažnijih procesa u poslovanju banke. Regulisanje rizika je krajnji cilj cijelog procesa proučavanja rizika i on zahtijeva poznavanje faktora koji određuju visinu i prirodu rizika sa kojim se u poslovanju susreću banke.

Glavna hipoteza glasi: Razvijanje strategije upravljanja rizikom kreditiranja direktno utiče na efikasnost i profitabilnost poslovanja banke.

Iz glavne hipoteze izdvojene su tri pomoćne i definisane su na sljedeći način:

- a) kvalitetno definisanje kreditnog rizika i sagledavanje njegovih faktora doprinosi uspješnijem poslovanju banke;
- b) kreditna sposobnost zajmotražioca zavisi od njegovog finansijskog položaja;
- c) pokazatelji finansijskih izvještaja prikazuju uspješnost poslovanja podnosioca zahtjeva.

Na osnovu adekvatne kombinacije finansijskih pokazatelja postiže se efektivno identifikovanje i procjena poslovanja zajmotražioca, što ukazuje na mogućnost rješavanja njegovog zahtjeva i sigurnosti otplate kredita.

1.5. Metodologija rada

Da bi se realizovali postavljeni ciljevi i ostvarila društvena opravdanost istraživanja navedene problematike, neophodno je izvršiti odabir naučnih metoda. Njihovom primjenom se omogućuje provođenje istraživanja, analize i zaključci na osnovu kojih se dokazuju postavljene hipoteze.

S obzirom na postavljene ciljeve i utvrđene hipoteze, u radu će se koristiti sljedećim metodama:

Analitički metod, kao jedan od najvažnijih metoda za prikupljanje i analizu građe, posebno se odnosi na kvantitativnu i kvalitativnu analizu kreditnog zahtjeva zajmotražioca. Pri tome se posebno uzimaju u obzir njegovi finansijski izvještaji: bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o tokovima gotovine i izvještaj o promjenama na kapitalu.

Sintetički metod koristiće se za sintezu svih dobijenih rezultata istraživanja i na osnovu tako obrađene građe biće moguće postavljanje kvalitetnih zaključaka.

Metod indukcije će se koristiti sa ciljem prepoznavanja uticaja pojedinačnog i posebnog na grupno i to posebno u dijelu koji obrađuje analizu rizika u bankama Republike Srpske s ciljem utvrđivanja uticaja analize rizika pojedinačnih banaka na ukupno stanje bankarskog sektora u Republici Srpskoj.

Metoda dedukcije će naći svoju primjenu u prepoznavanju uticaja opšteg na pojedinačno i posebno će se apostrofirati pri uticaju poslovanja bankarskog sektora na određenu banku.

Komparativna metoda će se koristiti u postupku međusobnog poređenja odnosa i veza između poslovnih banaka u Republici Srpskoj.

Statističku-matematičku metodu ćemo koristiti za utvrđivanje stepena rizika traženog kredita i statistiku prihvaćenih zahtjeva za kreditom.

Istraživanje u ovom radu izvršeno je na osnovu prikupljenih podataka i dostupnih izvještaja bankarskog sektora, agencija za bankarstvo iz Republike Srpske i iz okruženja, te ostale dostupne građe iz literature i putem interneta.

1.6. Struktura rada

Strukturu rada čine uvod, tri poglavlja i zaključak. Pri tome svaki dio ima veliku važnost i neophodan je u ispunjenju cilja rada, a to su:

- a) Uvod,
- b) Prvo poglavlje – Kreditna politika banke,
- c) Drugo poglavlje – Strategijski plan kao okvir kreditne politike banke,
- d) Treće poglavlje – Analiza rizika aktivnosti u bankama Republike Srpske,
- e) Zaključak.

U uvodnom dijelu dato je obrazloženje teme rada, kratak opis predmeta rada, ciljeva istraživanja i metoda koji su se primjenjivali u istraživanju.

U prvom poglavlju rada definiše se pojam „kreditni rizik“. Pored toga, navedene su odgovarajuće definicije i vrste rizika. Najvećim dijelom ovaj rada obrađuje problematiku kreditne aktivnosti i vrste kreditnih poslova banke, te se bavi formom, oblikom i sadržajem kreditne politike.

U drugom poglavlju rada prikazani su ključni elementi strategijskog plana, vremensku dimenziju, plasmane, kao i kreditnu aktivnost u strategijskom planu.

U trećem poglavlju rada prikazani su načini svođenja rizika kreditiranja na minimum. Obradena je procjena kreditne sposobnosti zajmotražioca, analiza faktora rizika kreditne sposobnosti, metodologija ocjene rizika, racio analiza, rangiranje i izbor zajmotražilaca na osnovu rizika, ciljevi i strukture kreditnog portfolija, te kvalitet kreditnog portfolija banke.

Centralni dio rada, koji je i obimom najveći, pojašnjava upravljanje kreditnim rizikom. Cilj ovog dijela rada je da se ukaže na potrebu upravljanja kreditnim rizikom u cilju očuvanja i postizanja uspješnog poslovanja u bankama.

U zaključku je, na osnovu sumiranih rezultata istraživanja, potvrđena opravdanost glavne i pomoćnih hipoteza, te su upućene preporuke kao moguća rješenja na zadanu problematiku u radu.